

Muharrem ÖÇALAN(*)

SAKARYA- İZMİT YÖRESİ YERLEŞİK TÜRKMENLERİ (MANAV)

AĞIZLARINDA ÖTÜMSÜZ PATLAYICI ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ

ÖZET:

Türkçenin ses varlığı, henüz bütün yönleri ile irdelenememiş, çok zengin olan ünlü-ünsüz ses dağarcığımızın karakteristik yapıları tam anlamıyla ortaya konamamıştır. Anadolu ağızları üzerine yapılan çalışmaların sayısı azımsanmayacak bir seviyeye ulaşmasına rağmen, hâlâ pek çok yöremizde kayıtlara geçmemiş önemli dilbilimsel ve sesbilimsel özelliklerin varlığı, bu alanlarda çalışanların kabûl ettiği bir gerçekliktir.

Anadolu ağızlarının sınıflandırılması ile ilgili çalışmalarda Batı grubu ağızlar içinde sayılan Sakarya-İzmit yöresi ağızları da üzerinde az çalışılmış yörelerimiz olarak ifade edilmektedir.

Sakarya-İzmit yöresi, hem Anadolu'da Türk yerleşiminin ilk batı uç noktalarını oluşturması yönünden hem de son bin yıl içinde Anadolu'ya yerleşim tarihimizdeki en hareketli yöre olması bakımından pek çok bilim disiplini için bir müze niteliğindedir.

Bu tebliğde, yörenin en eski yerleşik Türkmenleri olarak bilinen ve “manav” olarak adlandırılan kesimin ağız özelliklerinden biri olarak beliren ötümsüz patlayıcı ve ötümsüz sızıcı ünsüzlerdeki ses değişimleri ele alınacaktır.

GİRİŞ:

YÖREDE TÜRK YERLEŞİMİNİN TARİHÇESİ HAKKINDA

Yerleşik hayata, havalinin Türk hakimiyetine girişiyle birlikte geçtikleri anlaşılabilir ve yöredeki söyleyişle “manaṽ” diye tabir edilen Türkmenler, Marmara ve Ege bölgelerinde bu adlandırma ile bilinmekte ve tebliğimize konu Sakarya- İzmit yöresinde de nüfusun ekseriyetini teşkil etmektedirler.

Bu sebeple; söz konusu yerleşik Türkmenler (Manavlar), gerek yöredeki Türk yerleşiminin eskiliğinin ispatı bakımından, gerekse taşıdıkları dil, kültür ve folklor değerlerinin özgünlüğü bakımından yöre ile ilgili yapılacak çalışmalarda önemle incelenmesi gereken bir sosyal kesiti oluşturur.

* Yrd.Doç.Dr. Sakarya Üniversitesi SMYO Türk Dili Öğretim Üyesi, ocalan@sakarya.edu.tr,
muharremocalan@gmail.com, muharremocalan@yahoo.com

Anadolu ve Rumeli, Oğuz Türklerinin 24 boyundan en az 23'ünün yerleştiği (Gülensoy: 1977) geniş ve zengin bir Türk kültürü sahasıdır. Bu saha, sadece Oğuz boyunun yerleşimiyle sınırlı da kalmamıştır. Çok daha eski dönemlerden beri Anadolu'da Türk varlığını ispata yeten bilimsel bulgu ve belgelerin varlığı bir yana, en kısma hesaplara göre Anadolu, en az 1000 yıldır, ağırlıklı olarak Oğuz boylarının yerleştiği bir Türk yurdudur. Değişik zamanlarda çeşitli sebep ve vesilelerle Anadolu'ya gelen Türk boy ve urukları, burasını Türk kültürünün harman yeri olarak bereketlendirmiş, bu toprakları gönenç, güvenç ve direnç yurdumuz haline getirmişlerdir (Öçalan: 2004, Giriş).

Araştırma bölgemize komşu Hades (Göynük/ Bolu), Eskişehir ve araştırma alanımızdaki Sakarya isimlerinin, kısa süreli de olsa IX. asrın sonlarına doğru fethedilmiş bölgeler içerisinde zikredilmesi, bölge tarihi açısından önemli sayılmalıdır. (Şeker: 1999).

X. asırdan itibaren Selçuklular, Batı Anadolu uçlarını fetihle pek istekli olmamalarına rağmen Türkmen uç beyleri, sosyal ortamın da uygunluğunu iyi değerlendirerek Batı Anadolu ve Marmara bölgesine yöneldiler (Sümer: 1999). Bizans'ın takip ettiği Ortodoks siyaseti, baskıcı yönetimi ve ağır vergileri yüzünden Batı Anadolu'da gittikçe artan ve yaygınlaşan sefalet, halkı büyük toprak sahiplerine esir durumuna düşürmekte, bu durum da çaresizliği ve memnuniyetsizliği artırmaktadır.(Yınanç: 1944)

X-XII. yüzyıllar arasındaki Anadolu'da, böyle bir sosyal zemin mevcuttur. Bu zemin, bir bakıma Anadolu'nun fethini kolaylaştırıcı ve çabuklaştırıcı bir etki yapmıştır.

1071 Malazgirt zaferi, Bizans'ın direncinin kırılış tarihidir. Malazgirt zaferinden sonra Türk oba ve oymakları akın akın Anadolu topraklarına sükün etmiş, bu oba ve oymaklar, geldikleri yerlerde de Bizans'ın baskı ve zulmü altında inleyen sefalet içindeki halk tarafından sıcak karşılanmışlardır.

Malazgirt Zaferi'nden sonra Anadolu'ya gelenler arasında Kutalmış'ın oğullarından Süleyman Şah ve Mansur, Marmara'ya kadar ilerleyip Bursa başta olmak üzere tüm Sakarya havzası, Kocaeli yarımadası ve Marmara kıyılarını ele geçirmişlerdir. Bu dönemde, İznik fethedilerek Anadolu Selçuklu Devleti'nin başkenti ilân edilmiş (1075), hatta Üsküdar ve Kadıköy'e hâkim olunarak boğazdan geçen gemilerden gümrük vergisi alınmaya başlanmıştır.(Köksal: 1999)

Bugünkü Pamukova (Akhisar), Turgutlu, Geyve, Alifuatpaşa, Akyazı, Akçakoca, Sapanca, Beşköprü mevkileri ile araştırma alanımızdaki İzmit, Kandıra yöreleri ve komşu iller olan Bilecik, İzmit, Osman Bey zamanında fethedilir.

Muhasebe defterleri (BOA II) mülknâme, tahrir, berat ve vakfiye kayıtları dikkate alındığında; hem yöreye Türk yerleşiminin Hicrî 700'den çok öncesinde gerçekleştiği hem de yerleşik hayata geçişin çok eski tarihlere dayandığı söylenebilir. (Cebecioğlu: 1986; Emecan, 2003: 199) Yerleşimin eskiliğine paralel olarak, ağız araştırması yaptığımız yöre, Türkçe yönünden olduğu kadar pek çok yönden de işlenmeye amade bilgi, belge ve kaynağa sahiptir.

YERLEŞİK TÜRKMENLER (MANAVLAR)

Tebliğimizde ele aldığımız ve ses bilgisi yönünden ötümsüz ünsüz değişmelerini incelediğimiz yerleşik Türkmenlere yörede, Batı Anadolu'nun genelinde olduğu gibi, "Manav" denilmektedir. Sakarya İli Ağızları adlı tezimizin giriş kısmına daha kapsamlı olarak aldığımız Manavlar hakkındaki kaynak kayıtlarından özet olarak şunları söyleyebiliriz: "*Manav*" kelimesi bir etnik alt kimlik ifade etmez. Marmara bölgesinin değişik illerine dağılan ve kendilerini yörenin en eski yerleşik Türkleri olarak tanımlayan Manavlar için en öz ifade, bir yürüğün ağzından derlediğimiz "*yörüğüñ yörümeneñne manav deriS*" cümlesi sayılmalıdır. (Öçalan: 2004, Giriş) Aynı tespiti, Işıl Altun da Reşat Sakarya isimli kaynağından "*- Orta Asya'dan, Batı Anadolu'ya gelen Türk, Türkmen, Yörük. Oturursa Manav, gezerse Yörük*" şeklinde yapmış. (Altun: 2003, 32) Bütün tarihî kaynaklar da bu ifadeyi teyit eder mahiyettedir.

Asıl inceleme konumuzun fazla yer tutması sebebiyle, yerleşik Türkmenler hakkındaki tarihî kayıtlardan, tanımlardan söz etmeyeceğiz. Bu konularda, tebliğimin kaynaklar kısmında künyelerini zikrettiğim eserlerde, bu bilgi şöleninde Tarih disiplinine ait olarak sunulan tebliğlerde ve posterlerde de yeterli bilgi mevcuttur.

Konumuzla ilgili ses değişimlerini tespit ettiğimiz yerleşik Türkmenler, Sakarya ve İzmit illerimizdeki nüfusun %60'ını, Balkan- Rumeli bölgelerinden ve Kafkaslardan hicret eden Türkler, nüfusun %20'sini, iç göçle başka kentlerimizden bölgeye gelenler ise nüfusun %20'sini oluşturmaktadır. Bölgenin sanayi bakımından gelişmişliğine koşut olarak iç göçle bölgeye yerleşimin fazla olması bu oranları son yıllarda kısmen değiştirirse de bu değişiklik %5-10 aralığındadır.

Sakarya’da Türkçe’den başka dil konuşmayanların oranı %95’tir (Aktaş: 2002). Bu oran, İzmit’te de hemen hemen aynıdır.

Ünsüzlerle ilgili değişim örnekleri, yöreye ilişkin dilbilimi çalışmalarının metin ve dilbilgisi bölümlerine dayalı olarak çıkarılmış ve sadece, emik bakış açısından kendilerini “manav”ve “yórúk” olarak tanımlayan ve Türkçeden başka dil bilmeyen Türkmenlere dayandırılmıştır.

ALANLA İLGİLİ DİLBİLİM ÇALIŞMALARI:

KOCAELİ YÖRESİNE AİT OLANLAR: Bu yöremize ait Sosyal Bilimler alanında ve Dilbilim dalındaki çalışma sayısı oldukça sınırlıdır. Bu konuda SAÜ öğretim üyesi meslektaşım Kenan ACAR’ın, hem bu tebliğ hem de Sakarya İli Ağızları adlı doktora çalışmamda istifade ettiğim iki tezini (Acar : 1984/ 1988) ve “*Kocaeli Yer Adlarının Dili*”(Acar : 2004) “*Kandıra’daki Üç Ağız Bölgesinin Bazı İzmit Ağızlarıyla Karşılaştırılması*” adlı tebliğlerini(Acar: 2005); Halk Bilimi dalında ise Işıl ALTUN’un doktora tezini (Altun: 2003) inceleyebildiğim kaynaklar olarak zikredebilirim. Bunlardan başka, yöre ve alanımızla ilgili olarak Ayfer Akata’ya ait lisans tezini (Akata: 1973) ve Süleyman Şenel’e ait Türk Folkloru dergisinde yayımlanmış yöresel sözcüklerle ilgili yazısını, ağız araştırmaları kaynakçalarında gördüm (Gülensoy- Alkaya: 2003, 120). Tebliğin hazırlığı aşamasında sayın Kaya Türkay’ın bir destekleme projesi çerçevesinde *Kocaeli Ağızları Sözlüğü* adlı çalışmayı yaptığından haberdar oldum (Türkay: 2005).

SAKARYA YÖRESİNE AİT OLANLAR: Sakarya ile ilgili çalışmalara *Sakarya İli Ağızları* adlı doktora tezimiz (Öçalan: 2004) vesilesiyle âşinâyız. Bu çalışmamızdan başka yöreye ait olarak *Adapazarı Ağızı* adlı bir lisans bitirme tezi (Kolbasar: 1970) ile, biri Kaynarca ilçesine (Tekdal: 2001), diğeri Ferizli ve Söğütlü ilçelerine (Küçükaslan: 2005) ait olmak üzere iki adet de yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Dilbilimi alanında, Sakarya’ya özel dil makalesi olarak; Kenan Acar’ın “*Adapazarı Aşağı Dereköy Yerli Ağızının Özellikleri*” adlı makalesi ve Selçuk Kırbaç’ın “*Sakarya (Merkez) Yer Adlarının Dilbilimi Açısından Değerlendirilmesi*” adlı makaleleri ile, “*Sakarya ve Çevresindeki İş Yerlerine Verilen İsimlerdeki Yabancılaşma Eğilimleri ve Düşündükleri*” adlı makalemiz sayılabilir. (Bildiriler:1999)

Yöre ile ilgili fakat Dilbilim disiplini dışında değerlendirilebilecek araştırma, inceleme ve eserler ise, alanımıza oranla daha fazladır. Örneğin; bir folklor araştırmacısı olarak Ali Aktaş'ın "*Manavların Ağız Özellikleri*" (2001) isimli çalışma raporu ve "*Sakarya'da Yaşayan Manavlar*"(2002) isimli içeriği diğer raporla büyük ölçüde aynı olan yazısı ile Fatih İyiyol'un *Sakarya Türkmenleri(Manavları)'nde İnanışlar (Tavuklar, B. Esence Köyü Örneği)* adlı Sosyoloji tezi (İyiyol: 2003), bu sınıfa giren çalışmalardandır.

Bölgeyi genel olarak ele alan eserler arasında, bir kısmı kitapçıklar halinde yayımlanmış olan *Adapazarı ve Çevresi Sosyal Araştırmalar Merkezi*'nin çalışmaları, (Eröz- Alpan: 1968); *Kocaeli ve Sakarya İllerinde Millî Mücadele* (Özel: 1987) adlı yakın tarih çalışması ve bazı değişme ve düzeltmelerle ikinci baskısı yayımlanacak olan *Sakarya İli Tarihi* adlı iki ciltlik SAÜ- Sakarya Valiliği ortaklığıyla gerçekleştirilen proje kitabı sayılabilir. Atilla Çetin ve Enver Konukçu hocalarımızın İzmit ve Sakarya'ya ilişkin arşiv araştırmalarını ve yayınlarını da yöreyle ilgili önemli kaynak çalışmalar olarak zikretmemiz gereklidir.

Bu illere özgü edebî ve fikrî eserlerin bibliyografyası henüz yapılmamıştır. Valiliklerimizin düzenli olarak çıkardığı yıllıkları ve ansiklopedilerin ilgili maddelerini de içine alan zengin bir kaynakça, sevinci ve hüznü birlikte kader edinen bu iki ilimizin tarihî kardeşliğine de önemli bir kanıt teşkil edecektir. Bu konudaki gayret, üretkenlik ve çalışma vazifesi, bölgemizin iki güzide ilim meş'alesi mesabesindeki Sakarya ve Kocaeli üniversitelerimize; destek ise bölgedeki kurum, kuruluş ve ilme saygı duyan hassasiyet sahibi insanlarımıza düşmektedir.

AĞIZ ARAŞTIRMALARINDA AYIRT EDİCİ UNSURLAR OLARAK NELERE DİKKAT EDİLMEKTEDİR?

Yakın dönemde yapılan ağız araştırmalarının en hacimlisi, yapılan çalışmaların derli toplu ele alındığı *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması* adlı eserdir. Türkiye Türkçesinin henüz hazırlanamamış olan ağız atlası için de önemli bir adım sayılabilecek eserinde Karahan; toplam olarak 14'ü Ses Bilgisi, 8'i Şekil Bilgisi, biri Söz Dizimi yönünden olmak üzere toplam 23 adet özelliği, ana ağız gruplarını belirleyici özellikler olarak ele almıştır. (Karahan: 1996: 2-52) Aynı çalışmada Sakarya ve İzmit'e, Batı Grubu Anadolu ağızlarının II. Alt grubunda yer verilmiştir. Karahan, bu önemli

eserinde; Batı ağızlarının konuşulduğu bölgenin batısına yerleşen Türk nüfusun ağırlıklı olarak Yörüklerden oluştuğunu söylemektedir. Yörede gerek Yörüklerin varlığı, gerekse “Manav” tabir edilen ekalliyetin çok eskiden yerleşik hayata geçmiş Türkmenler olduğu dikkate alınır, bu tespit teyit edilmektedir. Hocamızın bölgeye ait diyalektolojik yapıda etkili olan bir başka unsur olarak Kıpçakları işaret etmesi, yöreden derlediğimiz metinlerde ve yöre ile ilgili diğer çalışmalarda rastlanan; $\tilde{n} > y$, g , $v/ s > h / y > c / \text{ş} > s$, ses değişmelerine ilişkin örneklerle de desteklenmektedir. Bu makalenin konu başlığı çerçevesindeki bu değişim örneklerini de paylaşacağız.

Karahan, bu önemli çalışmasında Batı ağız bölgesinin belirleyici özelliklerini 10 madde hâlinde sıralamış ve ünsüzlerle ilgili olarak; ilerleyici benzeşmenin gerileyici benzeşmeye göre daha baskın olduğunu, “ g , \acute{g} ” ünsüzlerinin ünlüler arasında sızıcılaştığını (*bağır-*, *değ-*), “ $k- > g-$, $\acute{k}- > \acute{g}-$ ve $t- > d-$ ” değişmelerinin yoğunluğunu, arka ve orta damak ünsüzü “ \tilde{n} ”nin korunduğunu ifade etmiştir.

Eserinde, Batı grubu ağızları başlığı altında alt ağız gruplarının belirleyici özelliklerini de sıralayan Karahan; bu bölümde ses bilgisine ilişkin 12 özellik sıralamış, ünsüzlerle ilgili olarak da şu özelliklerden bahsetmiştir: Bu bölgede, dudak ünsüzleri komşu konumdaki yuvarlak ünlülerde düzleşmeye sebep olur (*ğabil*, *ğabıklarını*, *tavık*, *hamır*). “ c , ç , ş , y ” ünsüzleri, sistemli ve yoğun bir inceltme etkisine sahiptir ve kalınlık- incelik uyumsuzluğunu bölgenin karakteristik özelliği haline getirir (*arêye*, *sormê*). Ön damak ünsüzü “ k ”nin boğumlanma noktası, orta damağa kayar. Bu durum, bu alt ağız grubunun belirleyici özelliklerinden biridir, ancak bu özellik Sakarya ve İzmit’te görülmez. (*Bu özelliğin görüldüğü yerler arasında bu iki ilimiz sayılmamıştır. Ancak biz, doktora çalışmamızda orta damağa kaymış “k” sesine de rastladığımızı belirtmeliyiz.*)

Karahan, arka damak ünsüzü “ \acute{g} ”nın dip damağa kaymasını da yörede kısmî olarak görülen bir ünsüz özelliği şeklinde saymış fakat örnek vermemiştir. Karahan’ın, arka damak ünsüzü “ \acute{k} ”nin sızıcılaşmasını, diğer bazı özelliklerde olduğu gibi, Sakarya ve İzmit’te görülmeyen bir alt grup özelliği olarak işaret etmesi, yöre ile ilgili örneklerin ve çalışmaların azlığından kaynaklanmaktadır. Çalışmasında yöreye ilişkin birkaç esere (*Acar*, *Akata*) dayalı örnekleri kullanma imkanına sahip olan hocamız, nitekim bu çalışmaların azlığına da işaret etmektedir (Karahan: 1996, s. 156, 155. Dipnot). “ \acute{k} ”

sızıcılılaşması, bizim çalışmamızda özellikle yörede yerleşmiş Yörük ağızlarında ve Manav ağızlarında gözlemlenmiştir (İnceleme bölümüne bakınız.).

Bölge için karakteristik bir ünsüz değişmesi olan “r” ünsüzünün düşmesi, bizim de tespitlerimizle örtüşür şekilde oldukça yoğun görülen bir ses değişimini ifade etmektedir. Sonantlar, konu başlığımız dışında kaldığı için bu değişimden söz etmeyeceğiz.

Karahan’ın alt ağız gruplarını belirleyen özelliklerden biri olarak zikrettiği “y, l, ğ” ünsüzlerinin etrafındaki ünlülerle birlikte düşmesi(hece kaynaşması) de, yöremizde görülen önemli bir özellik olmasına rağmen, konu başlığımızın dışındadır. (Karahan: 1996, 116-134) Bu muhteviyatı geniş çalışmada, Batı grubu ağızları içinde II. derecede alt ağız gruplarının belirleyici özellikleri sıralanırken üç ses bilgisi özelliği daha sayılmaktadır. Bunlardan ikisi, ünsüzlerle ilgilidir. Bunlar: “l” ünsüzünün düşmesi ve bazı ünsüzlerin patlayıcı gırtlak sesine dönmesidir. Sakarya- İzmit yörelerinin isimleri bu özelliklerin görüldüğü yerler içinde zikredilmemiş olmasına rağmen, bu değişmeler, bölgemizde hem de karakteristik özellikler olarak vardır. (*gāmeyceniz, gākmiş ‘ kalkmış’, oyun_ömaz; şey ya’maā ‘ şey yapmaya’, āl_ō’meye ‘ el öpmeye’/ dā’līmizī ‘ tatlımızı’ / al’larında olurdu ‘altlarında’/ tür’leri ‘ Türkleri’, o’maSsa ‘olmazsa’/ vb.)*

Anadolu ağızları üzerine yapılan çalışmalara dayalı olarak yapılan tespitleri derleyip 28 adet haritada işleyen Karahan’ın bu çalışmasında İzmit, iki lisans tezi, iki akademik inceleme ile; Sakarya ise bir lisans tezi, bir arşiv bandına dayalı olarak işlenmiş vaziyettedir (Karahan: 1996, 1. Harita) Bu çalışmada yöre ile ilgili yapılan çalışmalardan derlenen “ötümsüz ünsüzler” konusundaki tespitler sunulmaktadır.

NİÇİN ÖTÜMSÜZ ÜNSÜZLER ELE ALINMIŞTIR?

Ötümlüleşme ve **sızıcılılaşma**, Türkçenin Oğuz grubu şivelerindeki karakteristik iki özelliğini oluşturur. Gerek patlayıcı ünsüzlerde gerekse sızıcı ünsüzlerde ötümsüz ünsüzleri ele alır ve bunlardaki değişmeleri bu iki karakteristik özellik doğrultusunda incelersek, yöredeki yerleşimin tarihi ve buna paralel olarak yöredeki Türkçenin tarihi açısından önemli tespitler yapabiliriz diye düşündük. İncelememiz esnasında, aşağıdaki tablonun taralı alanında bulunan ötümsüz ünsüzler, ele alınarak patlayıcı ötümsüz ünsüzlerdeki ötümlüleşme, sızıcılılaşma, akıcılılaşma, düşme, türeme gibi özellikler, dereceleri bakımından incelenecektir.

Boğumlanma Özellikleri		Süreksiz						Sürekli						
		Patlayıcı		Yarı Patlayıcı		Yarı Sızıcı		Sızıcı		Genzel		Akıcı		
		Öt.	Ötz.	Öt.	Ötz.	Öt.	Ötz.	Öt.	Ötz.	Öt.	Ötz.	Yanaksı	Titrek	Yarım Ünlü
Boğumlanma Yeri		Öt.	Ötz.	Öt.	Ötz.	Öt.	Ötz.	Öt.	Ötz.	Öt.	Ötz.	Öt.	Ötz.	Öt.
Dudak	Çift Dudak	b	p	P (p~b)		b̥ (b~v)		v̥ (=w)		m				ɸ
	Diş - Dudak						F (f~v)	v	f					
Diş	Diş	d	t, t̥	T (t~d)			S (s~z)	z	s					
	Dişeti	c	ç	Ç (ç~c)		ç̥ (c~j)	ç̥ (ç~ş)	j	ş	n,	ŋ	l,	r,	y
Damak	Sert Damak	g	k, k̥	K (k~g)	g̥							l̥,	r̥,	ɸ̥
	Orta Damak		k̥		g̥							l̥	r̥	
	Yumuşak Damak	ğ	k̥	Ğ (k~ğ)				ğ̥						
								h̥	h̥					
Gırtlak								h̥	h̥	ŋ	ʔ			

Sakarya İli Ağızlarında Kullanılan Ünsüzler ve Özellikleri Tablosu (Öçalan: 2004, I/ 118)

YÖREDE GÖRÜLEN KARAKTERİSTİK ÖTÜMSÜZ ÜNSÜZLER VE BUNLARLA İLGİLİ DEĞİŞMELER PATLAYICI ÖTÜMSÜZ ÜNSÜZLER:

Standart Türkçede **p, t, k, ç** ünsüzleri patlayıcı- ötümsüz ünsüzlerdir. Sakarya ve İzmit ağızlarında, bu ötümsüz patlayıcılardan başka, bu ünsüzlerin Oğuz grubu Türk şivelerindeki karakteristik ses hadiselerinden biri olarak kabul edilen ötümlüleşme eğilimine uygun bir şekilde **b, d, g, c** ünsüzlerine doğru değişim istikametinde ara sesleri ortaya çıkardığına da tanık olmaktadır. Örneğin: p~b: **P** (*Tekdal'da: p̥b*), t~d: **T** (*Acar'da, yarı ötümlü "t" sesi, altında genişleme işareti " v" olan bir " t" ile*), **ɸ** (düşmek üzere olan "d"), k~g: **K**/ **k̥**~**ğ**: **Ğ**/ **ĸ** (*Tekdal ve Küçükaslan'da K̥*), **k̥, ġ** (*Tekdal ve Küçükaslan'da Ğ*), **ğ ç ~ c: Ç, ç̥, vb.** ünsüzler bunlardandır. Biz, bu bölümde ötümsüz ünsüzlerdeki değişimleri, belirttiğimiz sıraya göre yöreye ilişkin yapılan çalışmaları

esas olarak inceleyeceğiz. Bu değişimler ve değişim örneklerinden bazıları, çalışmanın bundan sonraki kısımlarında şu eserlere dayalı olarak, ayrıca içindeki kısaltmalarıyla verilecektir: *Sakarya İli Ağızları* (**SkIA, Öçalan: 2004**), *İzmit'in Taşköprü, Ova ve Balören Ağızları* (**TOBA, Acar: 1988:**), *Kandıra ve Çevre Köyler Ağzı* (**KvÇKA, Acar: 1984**), “*Adapazarı Aşağı Dereköy Yerli Ağzının Özellikleri*” (**AADYA, Acar: 1999**), “*Kandıra'daki Üç Ağız Bölgesinin Bazı İzmit Ağızlarıyla Karşılaştırılması*” (**KÜABBİAK, Acar: 2005** : *Sakarya İli Kaynarca Ağzı* (**SkKA, Tekdal: 2001**), *Ferizli ve Söğütlü Ağızları* (**FvSA, Küçükaslan: 2005**).

Acar'ın araştırmalarında kullandığı: **S** (*Sakallar*), **TK** (*Teksen*), **K** (*Kurtyeri-Nebioğlu- Kıncılı*), **T** (*Taşköprü*), **O** (*Ova*), **B** (*Balören*) adlarını, örneklerin yanındaki rakamlar ise örneğin bulunduğu metni ve sırasını ifade edecektir.

Örneklerin tasnifinde önce patlayıcı ötümsüz ünsüzlerdeki ötümlülüşmeler **ön seste**, **iç seste** ve **son seste** olmak üzere, ötümlülüşmenin derecesine göre **yarı/ tam** ötümlülüşme şeklinde verilecek; diğer ses değişimleri ayrı bir bölümde işlenecektir. İncelemenin beklediğimizden daha kapsamlı çıkması yüzünden konunun, ötümsüz patlayıcı ünsüzlerle sınırlandırılması mecburiyeti hasıl olmuştur. Ötümsüz sızıcı ünsüzlerdeki değişimler, tebliğden çıkarılmıştır. Hatta bu bölümde de metodolojiyi bozmamaya özen göstererek bir hayli sadeleştirmeye gittik. Yöre ile ilgili daha pek çok konuyu dar alanlı ve derinlemesine işleyecek malzemenin bilgisayara geçirilmiş olması dahi önemli bir kazanç olmuştur.

A) PATLAYICI ÖTÜMSÜZ ÜNSÜZLERDE ÖTÜMLÜLEŞME ÖN SESTE YARI ÖTÜMLÜLEŞME

p > # P:

Bu değişim, # p > # b yönündeki ötümlülüşme veya # b > # p yönündeki ötümsüzleşme seyrinde ortaya çıkan bir değişimi ifade eder. “ P ”, yarı ötümlü bir çift dudak patlayıcısıdır.

SkIA, Öçalan: 2004 : *Akıncı: patatis Pişē 'patates pişer'/ 206, Akçapınar: sıradā Pişireyoz/ 62, Pişeyo_bu/ 228, Pekmez_olucağ/ 237, Alandüzü: gelin Pazarı/ 17, Karakamış: 'perşembe Pazarı'na/ 71,*

SkKA, Tekdal: 2001/ 17: Tekdal, çalışmasında bu yarı ötümlülüşme için “**pb**” birleşik ses işaretini kullanmış ve *pbışidi* (6- 334) örneğini vermiştir.

ç > # Ç (ç ~ c)

ç > c istikametindeki ötümlüleşmenin veya c > ç ötümsüzleşmesinin ara aşamasını ifade eder. Birkaç dış ödünçleme örnekte de aslı olarak Türkçede olmayan “j” ünsüzünün yerine ikâme edilmiş bir ses olarak karşımıza çıkmaktadır.

SkIA, Öçalan: 2004 : *Akçapınar: Çócünüñ/ 163, Çerez mĭallā bişallādı/ 164, Alandüzü: Çocıqları/ 9, Akçukur: Çünkün/ I / 238,*

TOBA, Acar: 1988: Acar, bu çalışmasında ön seste # ç > # Ç yarı ötümlüleşmesi örneği olarak sadece Taşköprü ağzından Çiyallerine ‘ciğerlerine’ (T4 – 44) vermiş; bu bölümde daha çok iç seslerdeki yarı ötümlüleşme ve ön seslerdeki tam ötümlüleşme örneklerini sunmuştur.

KÜABBİAK, Acar: 2005 : Çıktık (S) (Tek örnek)

t > # T :

Yöremizde, diş seslerinin yanında kendisi de bir ötümsüz diş- diş eti sesi olan “-t-”, “t-” sesleri, ötümlüleşme istikametinde değişimini tamamlayamadığı zaman, ortaya çıkan bir yarı ötümlüdür.

SkIA, Öçalan: 2004 : *Akbaşlı: Tatlı/ II / 11, Alballar: Tıka daşı/ I / 34, Dedeler: dört Tana ‘tane’/ T / 177, sünnnet Tağımlāğını/ T / 184, Emirler: Tağārlağ/ 9 .*

TOBA, Acar: 1988: Ön seste yarı ötümlüleşme örneği (# t > # T) verilmemiş, buna mukabil ön seste tam ötümlüleşme ve iç seste yarı ötümlüleşme örnekleri verilmiştir.

KvÇKA, Acar: 1984: Acar, yarı ötümlü “t” sesini kendine özgü bir işaretle (altında genişleme işareti “ √ ” olan bir “ t ” ile) göstermiştir. Acar’ın bu çalışmasında kelime başında bu yarı sedalılaşıma örneği yoktur.

AADYA, Acar: 1999: t-d arası T : *Taktılā* (21),

k > # K :

k ~ ğ arasında boğumlanan, yarı ötümlü bir arka damak patlayıcısıdır. Sakarya ili ağızlarında kelimenin her yerinde ve sıklıkla görülebilen bir değişmedir.

SkIA, Öçalan: 2004 : *Akbaşlı: Kızım ātık/ I / 47, Kınalārda/ I / 49, Akçapınar: Kāynatıp/ 227, Alandüzü: Koyyoz da/ 9, Kızlara/ 13, Bekirpaşa: Kına/ N / 90, (SkIA, Öçalan: 2004), Emirler: Kadāğ/ 17, Kapāsın/ 30, Koyārsın/ 33, Karabiber/ 35, Hasanbey Köyü: sağ Kulāna/ 11, Mekece: Karşiki/ I / 6, Umurbey: Kıracāğ/ 30,*

TOBA, Acar: 1988: Adlı eserde; # **k** > # **K** ötümlüleşme türü için “bölgelerimizin hiç birinde gerçekleşmeyen” ifadesi kullanılmış fakat; # **ķ** > # **Ķ** değişmesi ile ilgili : *Ķolu* (T5- 47), *Ķomşulā* (O2-30), *ĶonuşTūmu* (B2-1) örnekleri verilmiştir.

KvÇKA, Acar: 1984: Acar, yarı ötümlü “t” de olduğu gibi, yarı ötümlü “k” için de özel bir işaret (altı noktalı “ķ”) kullanmıştır. Kelime başı için örnek yoktur.

AADYA, Acar: 1999: Bu makalede, *Kaynatam* (21), *KavaS* (31) örneklerinin yanında; # **q**¹ > # **g**² formülüyle *gaç* (11), *gardeşim* (21), *gaşmadım* (23), *gaş* (46), *gırep* (132), örnekleri de verilmiştir.

KÜABBİAK, Acar: 2005 : Sakallar ve Teksen için mutlak bir tam ötümlüleşmeden söz eden Acar (Acar, 2005/ 105), # **ķ** > # **Ķ** yarı ötümlüleşmesi örneği olarak: *Ķadın* (TK), *Ķolu* (T), *ĶonuşTūmu* (B) kelimelerini vermiştir.

SkKA, Tekdal: 2001, 20: Tekdal, bu yarı ötümlüleşme için: “Ötümsüz arka damak patlayıcı k’sı, yarı ötümlü arka damak aşırı patlayıcı G’si ve ötümsüz arka damak aşırı patlayıcı K’sına dönüştüğünde bu hadise meydana gelir” diyerek, *Gāça*(19- 1), *Gāqtım* (4- 5), *Gāmiyi* (14- 115), *Gārağol* (20- 29) örneklerini; # **k** > # **K**^c için ise, *K^caldık* (6- 118) örneğini “aşırı patlayıcılığa” başlığı altında vermiştir.

FvSA, Küçükaslan: 2005, 36 : Küçükaslan da Tekdal gibi Prof. Dr. Zikri Turan’ın “aşırı patlayıcılık” için kullandığı “ G ”, “K” (Turan: 1999)benzeri işaretleri kullanmış ve “yarı ötümlüleşme” olarak örnek vermiştir. *Gābaķ* (18- 43), *Gūra* ‘kura’ (16- 70), *Gādinnā* (18- 121), *Gāvın Ğarpız* (19- 11), *Göyünümüz* (19- 85)

ķ > # **Ķ**

Ķ: Yalnız kalın sıradan ünlülerle kurulan hecelerde görülen ve ön damakta boğumlanan bir ötümsüz patlayıcı ünsüzdür. Bu ön damakta boğumlanma “*K*” ye komşu kalın sıradan ünlülerin boğumlanma noktalarını da değiştirerek ön sıraya doğru çekmiştir. Bu ünsüz, Sakarya yöresinde çok sık görülen bir ünsüzdür. Bu ünsüz, Acar’da “**ķ**” işaretiyle ve Balören ağzına mahsus bir ses şeklinde ifade edilir ve *ķorú* ‘*ķörü*’ (B1- 106) örneğiyle verilir (TOBA: 33). Bu ses kelimenin her yerinde görülür ve Sakarya ili ağızlarında sık kullanılır. Yöreden derlenen örneklerden bazıları şöyle sıralanabilir:

Aķçakaya: *ķalkTım*, / 37, *yanındaķ Ķralıçeyi* de *ķıkardıķ*/ 50, *ķırık*/ 52, **Aķçukur:** *ķırķ dā var ķırķ dā*/ I/ 35, **Aķıncı:** *ķırķ ĵi*/ 18, **Dedeler:** *ķırķ āltūdā*/ A / 40, *ķırķlilar*, *ķırķ birliler*/ A / 50, **Doğantepe:** *dēyo ķū*/ 14, **Karaman:** *ķāķariz* I/ 34,

DİĞER ÇALIŞMALARDA KULLANILMAYAN BAZI ÖTÜMSÜZ PATLAYICI ÜNSÜZLERLE İFADE ETTİĞİMİZ DEĞİŞMELER

k > # ğ , g:

Ötümsüz sert damak patlayıcısı “k”nin patlayıcılığını yarı veya tam olarak kaybetmesi ve ötümlüleşmesi hâlidir.

SkIA, Öçalan: 2004: **Akçukur**: *ğúcúć/ III/51*, **Azizağa**: *gendi/34*, **Bekirpaşa**: *gávır/ T/ 34*,

k̄ > # ğ:

SkIA, Öçalan: 2004 :Yumuşak damak ötümsüz patlayıcısı “k̄”nin ötümsüz sert damak yarı patlayıcısına dönüşmesidir.

Akçukur: *ğuruncaĳ/ I / 171*, **Azizağa**: *ğumārçiȳıdı/ 9*, **Bayat**: *ğāvelermiz dē āz*,
Bekirpaşa: *ğonşularımızıñ/ N / 49*, **Çökekler**: *ğanā 'kanar' / 31*, **Çubuklu**: *ğālmadı/ 157*,
Gölce: *ğārdāşiȳız/ I / 4*, **Pına**: *ğarā ĳsmillā/ 14*, **Umurbey**: *ğakacán/ 27*,

k̄ > # g :

Yumuşak damak ötümsüz patlayıcısı “k̄”nin boğumlanma noktasının orta damağa kaymasıdır. Diğer çalışmalarda kullanılmamış olan bu ses, kısmî bir patlayıcılık kaybına işaretir. Ötümlüleşmenin ara basamağı sayılabilecek bu değişim ile ilgili örnekler hiç de az değildir:

SkIA, Öçalan: 2004 : **Akçapınar**: *ğaynadıĳTan/ 71*, *ğuyarıS/ 72*, *ğızım/ 77*, *ğāyrı / 79*,
Akçukur: *ğabıl̄ eṣsiñ/ 167*, *ğısa bi ĳgörüştük/ I / 80*, **Akıncı**: *ğoparıvaram mı?/ 120*,
Alandüzü: *ğoca/ 150*, **Bayat**: *ğonuşuluyo/ 19*, **Bekirpaşa**: *ğıS/ T / 74*, **Çökekler**: *ğālmadı/ 18*, *ğōr/ 27*, *ğopāmış/47*, *ğorkū/ 77*, *ğomşuya/79*, **Çubuklu**: *ğarıştı/ 75*, *ğodamanlık/ 124*,
ğonuşullar/ 166, **Dedeler**: *ğavāĳdan/ T / 53*, *ğavak dedē/ T/ 30*, *ğāmış/ T/ 35*, *ğolaylı ĳēṣsiñ/ 50*, *ğuymazlā/ 143*, **Gündüzler**: *ğacıĳTan/ 25*, **Karadavutlar**: *ğoruycāk / 26*,
ğóre/ 104, *ğonuñ ĳomşū/ 120*, **Ortaköy**: *ğumlāğırı/ 28*, *argıñ/ 63*, **Pına**: *ğalağaldıĳ/ 61*,
Türbe: *ğarşıdan ĳaşıyaydı/ H/ 26*,

ÖN SESTE TAM ÖTÜMLÜLEŞME

p > # b

SkIA, Öçalan: 2004 : **Akçapınar**: *bākmāz ‘pekmez’ / 218*, *bişTikTēn kerli/ 258*,
Alandüzü: *bişTik / 108*, (< *biş- /aslī*) **Dedeler**: *bazārdan alırdıĳ/ T / 4*, *biliştē ‘piliçte’/ II / T / 64*, *barmaĳlı/ 248*, **Türbe**: *bazallıĳ edellē/ H/ 11*

TOBA, Acar: 1988: *bekmez* (T1-7), *barmā* ‘parmağı’ (T5-7)/ *badlıcan* (O3-43), *bazara* (O7-32), *bişiya* ‘pişiyor’ (O1- 26), *bişidilā*(B1-11) (< *bış-* /*aslī*)

KvÇKA, Acar: 1984: “Bölgemizde en sık görülen dört ünsüz değişmesinden biri” şeklinde ifade edilen bu değişime ilişkin örnekler şunlardır: *Besdillē* < *pestiller* (3-15), *bişîriz* < *pişiririz* (4- 6), *barmānan* < *parmakla* (6- 154), *bazar* < *Pazar* (12- 86),

AADYA, Acar: 1999: *bideci* (12), *bazar* (13, 51), *balamut* (46)

KÜABBİAK, Acar: 2005 : Acar’ın bu karşılaştırmalı çalışmasında kelime başı tam ötümlüleşme örneği verilmemiş olmasına rağmen hocamızın diğer çalışmalarında bu ötümlüleşme örnekleri vardır. (Yukarı bkz.)

SkKA, Tekdal: 2001 : *bazara* (22- 23), *barmağ* (15- 2), *balamut* (15- 84) *bişti* (20- 44)

FvSA Küçükaslan: 2005, 36 : *bazar* < *Pazar* (23- 63), *batos* < *Patoz* (11- 148), *batlıcan* < *Patlıcan* (19- 11), *bişirirsin* < *Pişirirsin* (26- 20)

ç > # c :

Kelime başında çok az da olsa görülen bir ötümlüleşmedir.

SkİA, Öçalan: 2004 : *Karadavutlar: altını ciziyor* / 108, *Orta Köyü: cilbiri dē* ‘çılbrı, zincir, kayış, kulp’ / 90,

TOBA, Acar: 1988: *cınganala* (T9-40), *cıñğannā* (O1-35), *cıñğan* (O7 – 30)

KvÇKA, Acar: 1984, 44: *cıñğan* ‘ çingene’ (5- 109), *cınalılık* ‘ çınarlık’ (1- 48), *cizgi* (1- 125) *cizēlēdi* (?)

KÜABBİAK, Acar: 2005 : Acar, karşılaştırmalı incelemesinin kapsamını genişletmesi sebebiyle diğer araştırmalarındaki kelime başı # ç > # c ötümlüleşmesi örneklerini (Yuk. bkz.) bu çalışmasına almamıştır.

t > # d:

Yörede sık rastlanan ötümlüleşmelerden biridir. Kelimenin her yerinde görülür.

SkİA, Öçalan: 2004 : *Akbaşlı: nasısıñ diyze* / II / 28, *Akçukur: da kındım mı* / I / 213,

Akıncı: dēzē / 180, *Alandüzü: daTlilā* ‘tatlılar’ / 82, *Azizağa: da k Tım* / 10, *Dedeler: üş dana* ‘üç tane’ / T / 31, *dırmık* / T / 248, *Döğdüren: dutsa* ‘tutsa’ / 86, *Hasanbey*

Köyü: yuğ daşınan / 55, *Orta Köyü: 'davşana* / 108, *Oručlu: daşımayan daşımaz* / 57,

Türbe: dā lımızī ‘tatlımızı’ / H / 66, *Umurbey: daşıyâduğ* / 22, *'daşıyı gonusursuñ* / 49, *daşlı yerlē* / 117,

TOBA, Acar: 1988: *daşını* (T1-63), *daşy* ‘taşın’ (T4 – 43), *daşı* ‘taşı’ (T9- 72)
dabanca (O2- 39), *daşköprü* (O6- 22) *duz* (B1- 27), *dēne* ‘tane’ (B1- 35), *direkTor*
(B1- 82).

KvÇKA, Acar: 1984: *dadına* (2- 5), *datlı* < *tatlı* (1-9), *dēzeñiñ* < *teyzenin* (7- 76)

AADYA, Acar: 1999: *dutduk* (11), *dēzeleri* (12), *dene* (21), *dıradör* (41)

KÜABBİAK, Acar: 2005/ 104-105: # t > # d Sakallar ve Teksen’de mutlaktır: *dadına/*
diizeniñ ‘teyzenin’ (S), *daşa*, *dutmak* (TK); Ancak Kurtyeri- Nebioğlu- Kıncılı
bölgesinde #t’li şekiller de görülebilir: *dūkenmiya/ tutādık*

SKKA, Tekdal: 2001 : *daşın* ‘taşın’ (15- 20), *dutim* ‘tutayım’ (14- 116), *diyzem*
‘teyzem’ (17- 19), *duz* (11- 36)

FvSA, Küçükaslan: 2005, 36: # t > # d *daқыyalā* < *takıyorlar* (31- 7), *daş* < *taş* (18-
33), *daraқ* < *tarak* (31- 58), *dāne* < *tane* (13- 59), *dekmeyi* < *tekmeyi* (21- 27),
dutunca < *tutunca* (30- 68), *dēzeyiz* < *teyzeniz* (33- 22)

k > # ğ :

Anadolu’nun diğer ağızlarında olduğu gibi yöre ağızında da en sık görülen ön
ses ötümlüleşmesidir. Bu değişim sadece Türkçe kelimelerle sınırlı da değildir.

SkİA, Öçalan: 2004 : **Akçukur:** *ğonuşucaқ şé yapıcaқ/ III/ 123*, **Akıncı:** *ğuyādīқ/ 227*,
ğulaқ dā/ 237, *ğoruқlı çorba/ 243*, **Alandüzü:** *ğabardı/ 127*, *ğuruş / 104*, *ğoyacān / 6*,
ğoynuğ ‘koyunun’ / 130, **Alballar:** *ğālīyādı urdā/ I / 40*, **Bayat:** *ğızārır/ 33*,
ğonuşüyoduқ/ 35, *ğaybetdi/ 40*, **Bekirpaşa:** *ğalaylatdırıyoS/ N / 146*, **Çökekler:**
ğoynuna/ 23, *ğızımı/ 47*,

TOBA, Acar: 1988: # k > # ğ: Bu değişme, İzmit ağızlarında da mevcut karakteristik
bir ünsüz değişmesidir: *ğavrā* (T1- 4), *ğırıқ* (T7- 6); *ğıymatı* (O2- 4), *ğızlāda* (O4-
14), *ğaymaz* (O1- 1) *ğonuştîm* (B3- 2), *ğarı* (B1- 1), *ğaş* ‘kaç’ (B1- 33)

KvÇKA, Acar: 1984: Acar, bu çalışmasında “bütün söz başı k’larının araştırma
bölgesinde ğ’ya döndüğünü ifade ederek şu örnekleri vermiştir: *ğaybēttik* (1-2), *ğanat*
(2-7) *ğadinnādan* < *kadınlardan*, *ğuyarız* (4-7), *ğocuman* (8-17), *ğadā* (11- 5),
şarğı (7- 182), *ağıldan* (7- 78)...

AADYA, Acar: 1999: # k > # ğ: *gıdan/ gadan* (11), *gıymatı* (23), *gızlarıñkilā* (41),
ğönek (45), *ğovaşlamış* (45), *ğaş* ‘kaç’ (46), *ğalışan* (53), *ğākeyem* (21)

KÜABBİAK, Acar: 2005, 105 : # k > # ğ: Sakallar ve Teksen’de mutlaktır: *ğanat*, *ğışın*
(S), *ğovduқ* (TK) Kurtyeri-Nebioğlu- Kıncılı bölgesinde #k’lı şekiller de

konuşmanın standart Türkçe konuşma kaygısına bağlı olacak şekilde görülebilir: *ğorduğ/ konuşma*. Bu değişme, İzmit ağızlarında da mevcut, karakteristik bir ünsüz değişmesidir. *ğavrā* (T), *ğıymatı* (O), *ğonuştıim* (B).

SkKA, Tekdal: 2001,18: *ğabağ* (2-6), *ğadem* ‘kadem’, *ğurt* (16-70), *ğadındı* (6-180),
FvSA, Küçükaslan: 2005, : Ünsüzler tablosunda “ğ” görünmesine rağmen bu ünsüzle ilgili bir ses değişimi kaydedilmemiştir.

İÇ SESTE YARI ÖTÜMLÜLEŞME

/ p / > / P / :

SkIA, Öçalan: 2004 : *Akbaşlı: dePrem çoK etgiledi/ II / 138, Akçapınar: adaPazarı/ 10, Akçukur: aPTesini/ III / 106, yaPacâ/ III /189, Akıncı: yaPmişlâ,/ 91, ne_yaPacağ/ 272, Döğdüren: yaPmıycağ/ 29, Hasanbey: yaPıcağsın?/ 25, Samanpazarı: hēPsi/ 16, Sivritepe: nā_âPıcağ/121*

TOBA, Acar: 1988: *saPan* (T9- 102), *yaPmadığ* (O5- 5), *ısPanak* (O4- 4), *yaPmadılā* (O3- 24), *hePısini* (B1- 50)

KÜABBİAK, Acar: 2005/ 104 : *saPan* (T), *ısPanağ* (O), *hePısini* (B).

SkKA, Tekdal: 2001 : Bu yarı ötümlüleşme için *depbrem* (6- 334) örneği verilmiştir.

FvSA, Küçükaslan: 2005 : Bu yarı ötümlüleşme için herhangi bir ünsüz kullanılmamıştır.

/ ç / > / Ç /

SkIA, Öçalan: 2004 : *Akıncı: gāldikÇē/ 193, Bayat: bir_ışÇi/ 24, Çubuklu: şu_āÇdır/ 116, Salmanlı: ahÇı dutulūr/ I / 36, Yeşilyurt: borÇlarī / 43,*

TOBA, Acar: 1988: *türkÇe* (T3- 10), *sepātÇi* (T9- 41), *ğasığÇi’ya* (T2- 3), *ğaymasÇa* (O1- 107), *sepātÇiniñkilā* (O2- 45), *bahÇe* (O6- 28)

KÜABBİAK, Acar: 2005: *ğaçakÇılığ* (TK), *baçÇasına* (K), *sepātÇi* (T), *ğaymasÇa* (O)

/ t / > / T / :

SkIA, Öçalan: 2004 : *Akçakaya: akşamüsTü/ 13, Akçapınar: işTe/ 34, Alandüzü: bişTik / 108, yokTu / 101, göTürüyöz/ 9, 'dörTse dörT/ 113, işTe / 104*

TOBA, Acar: 1988: *yasTığTa* (T1- 88), *gitTik* (T5- 1), *mekTaba* (O5- 10), *yokTu* (O2- 3), *vazgeşTik* (O3- 43), *işTe* (O1- 3), *direkTor* (B1- 82), *ğótTüler* (B1- 4).

KvÇKA, Acar: 1984: Acar, bu eserinde bu ara ses için “*altında ‘v’ olan bir t*” işareti kullanmış ve şu örnekleri vermiştir: *çıkık* (1- 23), *atık* (4- 2), *yarışım* (2- 2), *birtım* (1- 196) < *birden*.

AADYA, Acar: 1999: t-d arası **T**: *gitTi* (11), *güleşTe* (41), *dakTılā* (21), *satTımızda* (51)

KÜABBİAK, Acar: 2005 : (Ova’da da var. *yoğTu*(O2- 3)/ Acar 1984) *ÇıkTık* (S), *posTundan* (TK), *basTılā* (K), *mékTapTa* (T), *gotTüler* (B)

FvSA, Küçükaslan: 2005: Bu çalışmada bu yarı ötümlü kullanılmamıştır.

/ **k** / > / **K** /:

SKİA, Öçalan: 2004 : *Alballar: şeKillē geştī/ 54*, *Dedeler: içKi/ II / 83*, *Döğdüren: asKellikTen/ 24*, *Meşeli: ēsKiyī ya ēsKiyī de/ 43*,

/ **k** / > / **Ḳ** / : *Pına: edİRneḲapı’dan efendim topḲapı’ya/ 78*, *Salmanlı: gāḲTık/ I / 72*, *Sivritepe: dırāḲdōr de vār/ 89*, *Yeşilyurt: haḲḲımız varıdı/ 8*

TOBA, Acar: 1988: / **k** / > / **K** / değişmesi için: *vaKit* (T9- 154), *äsKiden* (O1- 4), *asKerlik* (O5- 3), *eşKiyalālā*, *dükKan* (B3- 15), *esKeri* (B1- 4) örnekleri ile / **k** / > / **Ḳ** / değişmesi için: Taşköprü ve Balören ağızlarından örnek yok. *başḲa* (O1- 19), *basḲıncılā* (O3- 8) örnekleri verilmiştir.

KvÇKA, Acar: 1984: Acar, yarı ötümlü “t” de olduğu gibi, yarı ötümlü “k” için de özel bir işaret (altı noktalı “Ḳ” işaretiyle) kullanarak göstermiş, kelime içinde şu örnekleri vermiştir: *ayaḲḲap* < *ayakkabı* (1- 63), *oḲḲa* (1- 41) Acar’ın bu eserinin 47. sayfasında **k** > **k** incelenmesi (ön damaklılaşma) örneği olarak verdiği, *yikeriz ‘yıḲarız’* (4- 7) da bu başlığa sokulabilir.

AADYA, Acar: 1999: Acar’ın, ön ve arka damaklı “k”larla ilgili yarı ötümlü örnekleri şunlardır: k- g arası **K** : *esKisi* (53), *yoKdu* (52), *başbaKan* (55) Bu makalede ayrıca “*Müstakil Ünsüz Değişmeleri*” başlığı altında: **q** > **ḡ** : *başḡa* (33), *aḡlımdan* (34), *noḡsanları* (55) örnekleri de verilmektedir.

KÜABBİAK, Acar: 2005, 104 : / **k** / > / **K** /: *içKi* (Kurtyeri- Kıncılı- Nebioğlu), *äsKiden* (T), *asKerlik* (O), *dükKan* (B); / **k** / > / **Ḳ** / : *ayaḲḲap* (Sakallar), *isḲal* (Kurtyeri- Kıncılı- Nebioğlu), *başḲa* (O)

SKKA, Tekdal: 2001, 20: Bu değişim, “*aşırı patlayıcılaşma*” başlığı altında ve şu örneklerle verilmiştir: *ḡocaḠarla* (4- 129) < kocakarılar, *alaḠabaḲ* (8- 6), *baḡḠür*

(19- 27) < bağkur, *deliGânlıları* (6- 110) < delikanlıları, *oGüdula* (8- 49) < okudular, *yıGılmış* (283) < yıkılmış

FvSA, Küçükaslan: 2005, 37: Küçükaslan da Tekdal gibi bu ara sesi “aşırı patlayıcılaşma” başlığı altında ve şu örneklerle vermiştir: *deliGânlılık* (21- 16), *ağçaGâmış* (23- 29).

/ ƙ / > / ƙ /

Yalnız arka sıra ünlüleriyle kullanılan ön damaklılaşmış bir ötümsüz patlayıcıdır. Acar’ın, AADYA’da “g” , KvÇKA’da altı noktalı “ƙ” işaretleriyle kullandığı; Turan, Tekdal ve Küçükaslan’ın “aşırı patlayıcı” başlığı altında “ K° / G° ” işaretleri ile ifade ettikleri ara sesi karşıladığını düşünüyoruz. Biz, TDK Ağız Araştırmaları komisyonunun önerdiği işareti kullandık. SkİA adlı doktora çalışmamızda tespit ettiğimiz örneklerden bazıları şunlardır:

SkİA, Öçalan: 2004: Akıncı: *ğayıƙbaşı’na / 90, çıƙıyyoz/ 119, ó_çócuƙlã/ 126, Alandüzü : baƙeylá/ 150, Balçılar: ’ıslıycãƙsıñ, ’yũvãllıycãƙsıñ/ 43, Çilekli: çıƙtım/ 71, , Dedeler: meşakƙát/ 56, Doğantepe: çıƙTıydi/ 72, beƙár/ 75, ģakıƙáttén/ 57, Gölce: yakƙaflã/ II / 2, dãƙma_dokTór / II /12, fáƙiilliƙ / II / 16 Gümüşoluk: ģanki/ 92, Hasanbey Köyü: vãkitley/ 26, Hirka:yakın/ 24, çıƙtlã/ 39, çalkalãyo/ 42, Hüseyinli: áyakğábı/ 26, ákrábã/ 30, çócuƙlã/ 63,*

İÇ SESTE TAM ÖTÜMLÜLEŞME

/ p / > / b /:

SkİA, Öçalan: 2004 : Akçukur: *ısbarta/ I / 71, Alballar: ģáşı yabıyöz bazãrã / I / 24, Yeşilyurt: içiyoz_onũ ne_ğábıcan? / 86*

KvÇKA, Acar: 1984: Bu değişmeyi, “Bölgede en sık görülen dört ünsüz değişmesinden biridir” şeklinde tanımlayan Acar, iç seste iki örnek vermiştir; *Adabazarı’ndan < Adapazarı’ndan (10- 33) , neğbacaƙ < ne yapacak (7- 66)*

AADYA, Acar: 1999: *ahşabdı (54), hebisi (31), adabazarından (46), sabanca (51)*

KÜABBİAK, Acar: 2005 : *Adabazarı’ndan (TK)* Başka örnek yok.

SKKA, Tekdal: 2001, 17: *debrem (6- 358), hebisi (5- 20), ģobmuş (16- 73)*

FvSA, Küçükaslan: 2005, 35: *nãbardı ‘ne yapardı’ (6- 5)*

/ ç / > / c /

SkİA, Öçalan: 2004 : Akbaşlı: *kepcelē ölü, ģalın kepcelē/ I / 93, tãvuğculuğ/ I / 110, Çilekli: işçilik/ 34, Çubuklu: gökcen/ 69,*

TOBA, Acar: 1988: *harpcilik* (T2- 9) örneğinin dışında bir de *ķucüyü ‘ip eğirme aleti’* (B1- 49) örneği var.

SkKA, Tekdal: 2001 : *Ekleşmeyle ilgili iki örnek: ağacın* (10- 9), *sağdııcı* (22- 131)

FvSA, Küçükaslan: 2005,35 : *ķaldırıkciyi* (27- 138)*ağacı* (1- 156), *sevinci* (1- 190)

/ t / > / d /

Yöre ağzının en yaygın ötümlüleşme örneklerindedir.

SkİA, Öçalan: 2004: *Akbaşlı: üsdüne* *bi* / II / 2, *vazgeşdik* *undan* / II / 31, *yetişdiremiyalā* / II / 59, *ğaşdıyi zamannā* / I / 43, *bişdikden söra* / I / 92, *ğonuşdüdujuz* / II / 220, *hamir daşdıkdan* / II / 43, **Akıncı:** *maħalledeymişdilē* / 183, *ħarpde* / 181, **Akçukur :** *ğétdim ‘gittim’* / I / 11, *atdılar* / I / 19, *ğörüşdürülür* / III / 149, *isTenişde, soruşdurulur, araşdırılar* / III / 169, **Alandüzü:** *işde ‘işte’* / 91, **Avdan:** *óğraşdırıllardı* / 46, **Çilekli:** *aşdısaā* / 94, *yetişdiniñ için* / 100, **Çökekler:** *yapdıriyomuş* / 55, **Dana:** *oynanırmişdi* / 3, **Gölce:** *yirmiüşdedi* / II / 84, **Orta Köyü:** *güzel üsıdırsın* / 83, **Oruçlu:** *vâmışdı* / 9, *ğonuşdurupTā* / 61,

TOBA, Acar: 1988: Bu eserde; “ *ķ > ğ* değişmesinden sonra en sık meydana gelen ses değişmesidir” denildikten sonra şu örnekler sıralanmıştır: *kibridi* (T7- 3), *uzadıısıy ‘uzatırsın’* (T3- 123), *fidil ‘fitil’* (O1- 86), *badlıcan* (O3- 43), *vakdi* (O4- 22), *annadıvē ‘anlatıver’* (O7- 13), *baķdıķ* (B1- 91).

KvÇKA, Acar: 1984: *mıķdar < muhtar* (3- 17), *boşaldıdı < boşaltırdı* (6- 66), *unudıya < unutuyor* (6- 230),

AADYA, Acar: 1999: *yudacām* (15), *dıradörüne* (46), *seyreldilē ‘seyretiler’* (53), *memneketdeki* (45), *yokdu* (45), *yapdıım, ekdim* (51), *ısladıılā* (52), *izmide* (53)

(**KÜABBİAK, Acar: 2005, 111**): *çıķdıķ* (Teksen), *ğakdı* (Kurtyeri, Nebioğlu, Kıncıllı), *yetişdik* (Balören), *mıkdāġlā ‘muhtarlar’* (Sakallar) örneklerini veren Acar, bu ünsüz- ünsüz uyumuna girmeme durumunun Sakallar ve İzmit ağzları için de geçerli olduğunu ifade etmektedir.

SkKA, Tekdal: 2001 : *südü* (15- 77), *yapdıķ* (6- 167)

FvSA, Küçükaslan: 2005 : *okuduruz* (27- 58), *patadis ‘patates’* (19- 11)

/ k / > / g /

Seyrek görülen bir değişmedir.

SkİA, Öçalan: 2004 : *Sarıgazi: asgere* / 133, *Sivritepe: püsgül* / 19,

TOBA, Acar: 1988: *äsgisi* (O4- 15)

KvÇKA, Acar: 1984: *Tekgeli* < *Tekkeli* (12-9) * Tek örnektir.

KÜABBİAK, Acar: 2005 : Bu değişime örnek alınmamıştır.

SKKA, Tekdal: 2001 : *ögüz, içgi* (11- 45)(Bu iki örnekte/ ğ / gösterilmiş fakat / g / olmalı. / Öçalan)

/ k / > / ğ /

Yörede en sık karşılaşılan ünsüz ötümlüleşmesi örneklerindedir.

SkİA, Öçalan: 2004 : *Akbaşlı: başğa/ I / 3, (Metinlerde 19 kez), Akdoğan: hağğıTān ‘ hakikaten’ / 19, Alballar: burdānıĝı/ 42, Avdan: Ğapıgüle’ye/ 39, romórĝi dakıyāñ/ 7, Döğdüren: anğara lāstij̄/ 21, ayakğabıyı/ 58, Karadavutlar: deliğannıdim/ 30,*

TOBA, Acar: 1988: *delğannı* (T1- 27), *tatbiğat* (T5- 30), *başğa* (O1- 32), *ğırmağale* (O2- 52), *fargétmeS* (O4- 3)

KvÇKA, Acar: 1984: Acar da bu değişimin yörede en çok görülen ünsüz değişmesi olduğunu, kelimenin her yerinde görülen bir değişmeyi temsil ettiğini söylemekte, *deliğannı* (6-17), *matğaplarınınan* (5- 217), *şargı* (7- 182), *parğında* (5- 52), *ağıldan* (7- 78) örneklerini vermektedir.

AADYA, Acar: 1999: Bu eserde; **q > ğ** şeklinde bir başlıkta verilen örnekler şunlardır: *başğa* (33), *ağıldan* (34), *noğsanları* (55), *deliğannı* (23)

KÜABBİAK, Acar: 2005 : Acar, bu değişmeyi diğer eserlerinde kelime içinde örneklendirdiği halde karşılaştırma bakımından burada ele almamıştır. Ancak, sıfatlar başlığında Teksen’de *biğaç* (*Tene*) örneği de var.

SKKA, Tekdal: 2001 : *oğutmamışla* (11- 65), *tağım* (6- 208), *yugarı* (15- 7), *Görgülü ‘korkulur’* (8- 119), *Garağol* (20- 29)

SON SESTE YARI ÖTÜMLÜLEŞME

p # > P #

Kelime sonunda çok az rastlanan bir yarı ötümlüleşmedir.

SkİA, Öçalan: 2004 : *Alandüzü: nasıP / 99, Mekece: heP/ I / 78,*

TOBA, Acar: 1988: *yakaláyıP* (T4- 13)

ç # > Ç #:

Kelime sonunda birkaç kelimedede ulamalı söyleyişe ve telaffuz tercihine bağlı olarak görülür.

SkIA, Öçalan: 2004 : *Çökekler*: *hiÇ_öle*/ 21, *hiÇ_görmedim*/ 69, *Döğdüren*: *hiÇ_ó*/ 87, *Sivritepe*: *saÇ*/ 105, *Yeşilyurt*: *heÇ_bişiyé*/ 43, *Meşeli*: *görmedim_iÇ*/ 21, *kaÇ*/ 22, *Salmanlı*: *iki_üÇ_ay_geşté*/ I / 76,

t # > T #

SkIA, Öçalan: 2004 : *Alandüzü*: *aynı_yürT* / 24, *Döğdüren*: *giT_istirātini*/ 41, *Karadavutlar*: *nohuT_mü_satacahtım*/ 91, Örneklerinin dışında, son seste “-t > T” yarı ötümlüleşmesine rastlanmaz. Bunlarda da ulamalı söyleyişin etkisi olduğunu düşünüyoruz. Alandüzü örneğimiz Batı Trakya muhaciri bir Türkmene aittir.

TOBA, Acar: 1988: *hüdüT ‘hudut’* (O3- 62), *kapaT_éle* (T5- 9)

ķ # > K #

SkIA, Öçalan: 2004 : *Gümüşoluk*: *çoK_âsgi*/ 55, *Mekece*: *yoK_ö*/ I / 74, *çoK_îsan*/ 75, *Meşeli*: *bolluK_dijl*/ 19, *Salmanlı*: *çoK_çoK*/ II / 2, *biz_ufakTıK*/ II / 29, *Orta Köyü*: *baharıK*/ 18, *Paşalar*: *çoK_ârb*/ 9, *Salmanlı*: *maħaKaK_o*/ I / 54, *iki_âyılıK*/ 76, *çoK_çoK*/ II / 2, *Türbe*: *âkrabalıK_edêler*/ H / 61,

TOBA, Acar: 1988: *yasaK* (O2- 49)

SON SESTE TAM ÖTÜMLÜLEŞME

p # > b #

Birkaç Türkçe kelimedede ulamalı söyleyiş esnasında *-ip* zarf fiilinin son sesi olarak ötümlüleşmiş, kopyalama sözcüklerin bazılarında ise ötümlü olarak muhafaza edilmiş şekilde bulunur.

SkIA, Öçalan: 2004 : *Akçukur*: *nâsib_etsin*/ 168, *Döğdüren*: *tertib_ediliyormuşTü*/ 61, *Karakamış*: *çıkârıb_atıyô*/ 86,

SkKA, Tekdal: 2001 :Ekleşme esnasında birkaç söz sonunda: *hesabını* (19- 28), *harbe* (16- 16), *takib edesin* (20- 6), *hebisi* (5- 20)

FvSA, Küçükaslan: 2005: Ekleşme sırasında gerçekleşen iki örnekte: *hesabı* (3- 134), *harbinde* (5- 5)

ç # > c #

Son seste ç # > c # değişmesi, Türkçe’de son ses olarak b, c, d, g ötümlü ünsüzlerinin bulunmaması kuralına uygun olarak bulunmaz. Ötümlüleşme, ekleşme esnasında son ses ötümsüzü “-ç”nin ST’deki değişimlerinde olduğu gibidir.

SkKA, Tekdal: 2001 : Ekleşmede iki örnek: *ağacın* (10- 9), *sağdıcı* (22- 131)

FvSA, Küçükaslan: 2005 : Ekleşmede iki örnek: *ağacı* (1- 156), *sevinci*(1- 190)

t # > d #

Bu son ses ötümlüleşmesi için de ekleşmeler esnasında gerçekleşen ötümlüleşmeler dışında örnek yoktur.

TOBA, Acar: 1988: “Kelime sonunda nadirdir.” ifadesi var fakat örnek yok.

KvÇKA, Acar: 1984: Acar, burada “*samid oldum*” < *samıt oldum* (4- 48) örneğini vermiş.

SkKA, Tekdal: 2001 : Ekleşmede bir örnek: *südü* (15- 77)

FvSA, Küçükaslan: 2005 : Ekleşmede üç örnek: *südü* (11- 8), *kağıdı* (11- 136), *memlekedini* (30- 80)

k, k̄ # > g , ğ #

Son seste **k # > g #** değişmesi, Türkçe’de son ses olarak b, c, d, g ünsüzlerinin bulunmaması kuralına rağmen **k > g** ve **k̄ > ğ** sızıcılışması doğrultusunda birkaç örnekte ulama esnasında görülmektedir:

SkIA, Öçalan: 2004 : *Dedeler: böyüg olüdü/ T / 11, Karaman: keg 'kek ' / I / 19, Akıncı: ufäg olürdü/ 248, Alballar: aşığ öldüm/ I / 27,*

ÖTÜMSÜZ PATLAYICI ÜNSÜZLERDE SIZICILAŞMA

/ p / > / h / :

FvSA, Küçükaslan: 2005 : *yahmaz* ‘yapmaz’ (31- 59)

p > f

SkKA, Tekdal: 2001 : *telli fullu* ‘telli pullu’ (6- 219), *çarfişma* ‘çarpişma’ (16- 56)

ç > ç̄ (ç̄ / ş̄ , ç̄), ş

/ ç / > / ç̄ /

SkIA, Öçalan: 2004 : Kelime başında az, içte ve sonda daha fazla görülen bir sızıcılışmadır. *Hasanbey: çünkü / 61, Alandüzü: üçse üç ‘üçse üç’ / 113, Dedeler: uçlarını/ T / 3, Hasanbey: içmiş/ 40,*

TOBA, Acar: 1988, 38 : *gülüç* (T7- 11), *içtimāyınan* (T5- 3), *géc̄tin* (O1- 38), *çoçuklā* (O5- 51), *hiç* (O4- 14), *üç* (O5- 40), *gänçlere* (O7- 70), *giçTi* (B1- 78),

KvÇKA, Acar: 1984: Yarı sızıcılışma için tek örnek , *hiç* ‘hiç’ (5- 81)

AADYA, Acar: 1999: Acar, bu çalışmasında “ ç̄ ” sesi için “ ş̄ ” işaretini kullanmış ve şu örnekleri vermiştir: *gänşlā* (25), *qaştı* (45)

SKKA, Tekdal: 2001 : Tekdal, bu sızıcılışmayı süreklileşme başlığı altında ve “çş ” işareti ile göstermiştir. *gençşlik* (4- 36), *açşlık* ‘açlık’(4- 103)

/ ç / > / ş /:

/ ç / > / ç / sızıcılışmasının ilerlemiş hâlidir. Ötümsüz patlayıcının ötümsüz sızıcıya dönüşmesiyle oluşan tam sızıcılışma örnekleri yörede yaygın olarak görülür.

SKİA, Öcalan: 2004 : *Alandüzü: bişTik_{mi}/ 108*, *Bayat:gēnşlīmdē/ 44*, *Dedeler: üş ' üç' / T/ II / 31*; *Alballar/ I / 20*, *Salmanlı/ I / 67*, *gänşden bişi 'gençten bir şey' / T / II / 38*, *Karadavutlar: üş_{dört sene}/ 56*, *Karaman: geşti/ I / 91*, *Mağara: kaçtığ 'kaçtık' / I / 51*, *Mekece: geşti/ I / 53, 67*, *Salmanlı: / II / 27*,

TOBA, Acar: 1988, 38 : Acar, bu sızıcılışma için: “çok yaygındır. Tek heceli kelimelerin sonunda daha sık görülür” diyerek şu örnekleri vermektedir: *şüñkü* (T9- 156), *hiş* (T1- 39), *işTimāyınan* (T5- 6), *biğaş* ‘ birkaç ’ (O3- 31), *çuñkü* (B2- 23), *aşlıkTan* (B1- 79)

KvÇKA, Acar: 1984: Bu sızıcılışma için Acar; “oldukça fazla tesadüf edilen bir sızıcılışma türüdür.” dedikten sonra şu örnekleri vermektedir: *üş* (3- 35), *aşlıktan* ‘açlıktan’ 5- 107), *geşti* (1- 112), *şüñkü* ‘çünkü’ (1- 100), *ğastık* (7- 13), *iştik* ‘içtik’ (5- 58), *geşlîmizde* ‘gençliğimizde’ (12- 54), *saşlı* ‘saçlı’ (7- 32), *yamaşdan* ‘yamaçtan’ (6- 14)

AADYA, Acar: 1999: *ğastı* (14), *lâşperlik* (21), *ğaşmadım* (23), *işdonnan* (45)

KÜABBİAK, Acar: 2005/ 106 : Bu çalışmada ses bilgisi bölümü sınırlıdır. Bağlaçlar bölümünde *şüñkü*, *şüñkü* (TK), *şüñkü* (K) örnekleri var.

SKKA, Tekdal: 2001 : *ğastık 'kaçtık'* (6- 107), *genşle'gençler'* (4- 40), *göş'göç'* (5- 32), *üş'üş'* (13- 14), *saşları'saçları'* (6- 22)

FvSA, Küçükaslan: 2005 : *aşlık* (8- 6), *genşler* (12- 35), *Gâş* (18- 236), *geşti* (19- 94), *üş* (31- 41), *saşların* (24- 58), *iştima* (25- 35), *seştîlê*, *ilaş* (13- 34)

K > ğ, Ø

Yörede en sık görülen sızıcılışma çeşitlerinden biridir. Ön damak “k”lerinin orta ve arka damağa kaymasının devamı niteliğinde ve arka damak ünsüzü “k”ların sızıcılışması sonucunda ortaya çıkan “h” sesine varan bir ölçüde yaygın olarak görülür. İkiz ünlülerin oluşmasına, uzun ünlülerin ortaya çıkmasına sebep olan ve hece düşmelerini beraberinde getiren bir sızıcılışmadır.

/ k / > / g / > / ğ / > / ø /

SkIA, Öçalan: 2004 : *Alandüzü*: iğşimik < ekşimik/ 21, kızacaân, kıracaân/ 54, yapacaân, getirecēn, alacaân, dolduracaân / 55, *Döğdüren*: yōğsā / 77, *Sivritepe*: yemeē, yiŷecē/ 59, zorluā/ 72, sattŷ, hāndeē ‘Hendek’e’/ 95,

aā: *Akçukur*: *dudaānı*/ I / 207, *Alandüzü*: *kıracaân*/ 54, *yapacaân*, *dolduracaân*, *alacaân*/ 55, *Emirler*: *toplanmaā*/ 30, *Mağara*: *ōyle olcaāmıŷ Ta*/ I / 152, *Sivritepe*: *başlycaān*/ 1, *eē* : *Salmanlı*: *isTemeē* / 15, *ij* : *Gümüşoluk*: *genşlŷimiz*/15, *Orta Köyü*: *ēgildŷ zaman*/ 25, “kağ” *dēdŷŷ*/ 145, *Osmanbey*: *yetiŷtŷimde*/ 11, *biçTŷimiz*/ 50, *Salmanlı*: *isTedŷ* / 14 *ij*: *Bayat*: *top saħālŷinŷ aŷārdadır*/ 69, *Paşalar*: *mezālŷ filan*/ 12, *Salmanlı*: *yaptŷim iŷler*/ I / 13, *ŷŷ*: *Bayat*: *gördŷŷŷ* / 50,

Bu değişmenin daha ileri düzeyi sayabileceğimiz ve yörede özellikle Karateke Yörükleri’nde dikkatimizi çeken bir şekli daha var:

k, k > # g > # ğ : Kelime başında “ğ” ünsüzünün aslâ bulunmaması gerekirken Karateke Yörüklerinden derlediğimiz metinde, ulamanın da etkisiyle olsa gerektir ki bu sesi iki yerde işittik.(Yörük ağızlarında bu ön sesin kullanılmasının, karakteristik bir özellik olabileceğini düşünuyoruz. Zira, art damak seslerinin sağlam olarak duyulmasına rağmen böyle bir sızıcı sesin hem de ön ses olarak kullanılması önemlidir.) SkIA, Öçalan: 2004 : *Sivritepe*: *yumayā ğıdıyak*/ 87, *ğarşı*/ 94,

Bu özel durumun dışındaki / k / > / g / > / ğ / > / ø / değişmeleri şunlardır:

TOBA, Acar: 1988, 38 : Acar; K > ğ, Ø sızıcılaşması için; “İzmit’in üç ağızında da hikâye, rivâyet ve şart birleşik çekimi yapılan gelecek zaman ekinde “k” ünsüzü düşer.”diyerek, *āŷam* (O1- 24), *olacēse* (O5- 28), *yōdu* (O7- 30), *bāŷam* ‘bu akşam’(B1- 60), *anca* ‘ancak’ (B1- 69) örneklerini “k” düşmesi başlığı altında “ ‘i-’ fiilinin ekleşmesinde görülür.” diyerek de sızıcılaşma başlığı altında *yoğudu* (O1- 4) örneğini vermektedir.

KvÇKA, Acar: 1984: Acar, bu çalışmasında “k / k” düşmesi başlığı altında; “Sık görülen bir ünsüz düşmesidir” dedikten sonra şu örnekleri vermektedir: *āŷam* (1- 4), *barmānan* (6-154), *ġuvacîdi* ‘kovacağtı, *ufağan* ‘ufağken’ (6-5), *yūsek* ‘yüksek’ (6- 5). Yumuşama başlığında ise; *yoğusa* (3- 10), *ufağıdığ* (3- 11), *ayağaltında* (1- 117), *aramağuçun* (13- 3), *ġonuŷmağuçun* (13- 38) örneklerini vermekte ve “i- “ yardımcı fiilinin ekleşmesinde ara safha” olarak nitelemektedir.

AADYA, Acar: 1999: VqV > ğ yoğsam (31), k > (ğ >) Ø : āşamı (13- 42), āşam (22).

KÜABBİAK, Acar: 2005 : Acar, burada müstakil olarak bu sızıcılışmayı işlememiş, ancak hâl eklerini anlatırken verdiği şu örnekler, k > ğ > Ø sızıcılışması örneklerindendir: *köpü* ‘köpeği’ (T), *darā* ‘tarağı’ (B)

SkKA, Tekdal: 2001: *ağşamı* (10- 1), *lağabı* ‘lakabı’ (10- 48), *bişireceğsin* (20- 43).

FvSA, Küçükaslan: 2005 : *ağşam* (12- 69), *eğşimik* (6- 15)

k > h / , k̄ > ħ, ħ

Karahan’ın Anadolu ağızlarından Doğu grubunun karakteristik değişimi olarak ifade ettiği (Karahan: 1996, 128) *k̄ > ħ* değişimi ile ilgili örnekler belirgin ve karakteristik sayılabilecek ölçüde Karateke Yörüklerinde rastlanmaktadır. Bu örnekler bölgenin genel karakteristiği sayılabilecek yaygınlıkta değildir. Ancak art damak ötümsüz patlayıcısı “*k̄*” belirleyici sayılabilecek ölçüde son seste, ekleşmeyle iki ünlü arasında kalma durumlarında sızıcılışmaktadır. Özellikle Balkanlardan çeşitli zamanlarda geri gelmiş muhacir ağızlarında gelecek zamanlı fiillerde tam bir sızıcılışmaya uğrayıp erimektedir. (*kazacaân, kıracaân, yapacaân, getirecân, alacaân, dolduracaân...*) Ötümlüleşme ve sızıcılışma, bilindiği gibi, Oğuz grubunun belirleyici özelliklerindedir. Sakarya’da sızıcılışmanın erimeye varan ölçülerde gerçekleştiğine dair örnekler rastlamaktayız. Bu sızıcılışma, Muhacir ağızlarında seyrini tamamlamış; Yörük ağızlarında ise *k̄ > ħ* aşamasında görünmektedir. Metinlerimizde tespit ettiğimiz sızıcılışma örnekleri şöyledir:

SkİA, Öçalan: 2004 : *Akçukur:* *yağından deěl/ III / 153, bağTım/ II / 27, Alandüzü:* *ağşamleyin/ 69, Orta Köyü:* *bağarıK/ 18, oğusunnar/ 29, bağarsın, ağar/ 84 en_ğayın/ 100; Sivritepe:* *çiharırdık/ 19, yayığ yayardığ/ 25, dağardığ/ 31, bağıyoz, ħälbuğıysam/ 93, yuğa’yufka’ / 101*

TOBA, Acar: 1988, 38 : Balören ağzına mahsus olarak ifade edilmiş ve *ğahıyo* (B1- 69), *ayığ* (B1- 97), *ğahıllı* (B2- 2)

SkKA, Tekdal: 2001 : *çoh* ‘çok’ (3-31), *āğşam* (10- 3), *lağabına* ‘lakabına’ mağta ‘makta’ (24- 198)

ÖTÜMSÜZ PATLAYICILARDA ÜNSÜZ DÜŞMESİ

Benzer şekilde düşüş örneklerini (*k-*, *ğ-*, *h-*, *r-*, *v-*, *t-*, *l-*, *rt- > ʾ*) *Kütahya Yöresi Ağızları*’nda (Gülensoy, 1988: s. 57-58) gördüğümüz ve bölgeyle ilgili diğer

araştırmalarda olmayan bir ünsüz düşmesi tespit ettik. Bu, yöre ağızlarında bulunan fakat yazı dilimizde bulunmayan Arapçadaki hemzeye benzeyen ve (ʔ) işaretiyle gösterdiğimiz ötümsüz gırtlak sesidir. *l, k, t, p*, ünsüzlerinin düşerek bahse konu ünsüze yerlerini bırakmaktadır. Ağız bölgesine ait bir özellik olarak sayılmayan bu ses değişimi karakteristik olarak vardır.

/k/ > /ʔ/

SKİA, Öçalan: 2004 : *Akıncı* : türleri ‘ Türkleri’ / 39, *bizim türleden*/ 65,

/p/ > /ʔ/

SKİA, Öçalan: 2004 : *Akıncı*: şey yapmañ ‘ şey yapmaya’/ 39, *äv yapmışlā*/ 73, *yaḡmāzdık*/ 100, 133, *Alballar*: yāḡmādıñ/ I / 14, *Çökekler*: şey ḡmışlā ‘şey yapmışlar’/ 45, *Dedeler*: yapmışlā/ T / II / 10, *yatır yapmışlā* / T / 37, *yaḡmayız biz* ‘dē/ T / II / 15, *äl ḡmeye* ‘ el öpmeye’/ T /125, *Akçukur*. ḡsüde/ I / 271, * Bu örnekte diğerlerinden farklı olarak yörede kullanıldığı şekliyle “öbürüsü de” yerine.

/t/ > /ʔ/:

SKİA, Öçalan: 2004 : *Akıncı*: iki sââlik yol/ 92, *alplarında olurdu* ‘altlarında’ / 114, *Alandüzü*: gölñi yıkaḡ/ 33, *Paşalar*: ziyâreḡlñi ‘ziyaretlerini’/ 136, *daḡlı ḡlur* ‘tatlı olur’/ 147, *Türbe*: dâḡlımızı ‘ tatlımızı ’/ H / 66, *baḡlıFa daḡlısı*/ H / 71,

t > Ø

SKİA, Öçalan: 2004 : *Akçukur*: apdes aldırırñir ‘ Abdest aldırılır ’ / II / 277 *Doğantepe*: dürüs / 73, *Karadavutlar*: çifçimiz de/ 73,

KvÇKA, Acar: 1984: *ğizarılmış* ‘kızartılmış’ (7- 162), *selbesidi* ‘serbestti’ (7- 102), *üs* ‘üst’ (7- 29), *çif* ‘çift’ (6- 111)

TOBA, Acar: 1988, 47: Eşme ve Balören’de görülmediğini söyleyen Acar, şu örnekleri verir: *serbessin* (T1- 88), *apTes* (T1- 171), *makinişlā* (T9- 151) *ras* ‘rast’ (T5- 57); *selbāsdı* (O2- 37), *üslerinden* ‘üstlerinden’ (O3- 4)

SKKA, Tekdal: 2001 : *res* ‘rest’ (17- 34), *serbes* ‘serbest’ (6- 337), *abdes* ‘abdest’ (14- 63), *ras gele* ‘rast gele’ (14- 63)

FvSA, Küçükaslan: 2005 : *siyerbes* ‘serbest’ (15- 17), *abdes* (18- 192), *dürüs* ‘dürüst’, *turis* ‘turist’ (1- 43) *apandisi* (13- 74), *çif* ‘çift’ (8- 32)

ķ, k > Ø

TOBA, Acar: 1988, 47 : “Hikaye, rivayet ve şart birleşik çekimi yapılan gelecek zaman ekinde “k” ünsüzü Taşköprü, Ova ve Balören’de düşer.” İfadesinin yer aldığı sayfada şu örnekler var: *köş* ‘köşk’ (T3- 116), *yüsek* (T3- 29) *ösüttürü* (T3- 197) *āşam* (O1-24), *olacēse* (O5- 28), *yōdu* (O7- 30), *bāşam* ‘bu akşam’ (B1- 60), *kēsTirecādım* (B1- 102)

KvÇKA, Acar: 1984: Sık görülen bir ünsüz düşmesidir. *āşam* (1- 4), *barmānan* (6- 154), *ğuvacîdi* ‘kovacaķtı’, *ufāķan* (6- 5), *ufaķken*, *yūsek* (6- 5), *anca* ‘ancak’ (6-28).

ÖTÜMSÜZ PATLAYICILARDA ÖN DAMAKLILAŞMA

ķ # > ķ # , # ķ > # ķ

SkĬA, Öçalan: 2004 :Akçukur: *muķdarlık/ I / 88, fındık/ I / 105, ğuruncaķ/ I /171, ğuçcúķ/ III/ 51,Alballar:* *ĝaşşık/ II / 23, ĝaçāķ māçāķ/ 90, Avdan:* *bir búçúķ/ 70, Azizaga:* *çıkTık/16,Bakırlı:* *sattık savdıķ/ II / 24, Balçılar:* *başçık/ 60, Bekirpaşa:* *nüFuS kádi / N / 18, Çilekli:* *çok çilek/ 20,Dedeler:* *açık T / 14, Gümüşoluk:* *saķāl bıyık/ 76, atmışık onnarı/ 103, Hasanbey Köyü:* *çocúķ doğdúķı/ 10, Mağara:* *yalnayāydık ‘yalın ayaktık’/ I / 36, kâştık/ I / 80,*

ÖTÜMSÜZ PATLAYICILARDA ÜNSÜZ TÜREMESİ

/ k /

TOBA, Acar: 1988, 47 : Acar, Taşköprü ve Ova ağızlarında bu türemenin olduğunu, “umumiyetle –ınca/ ince zarf fiil eki ve “şimdi” zaman zarfının sonunda türer” diyerek şu örnekleri vermektedir: *görüncek* (T1- 32), *bezincek* (T8- 19), *ölüncek* (T4- 53) *dencek* ‘deyince’ (T9- 36), *gidencek* (O3-51), *şindik* (T4- 7) *şimcik* (O1- 3).

KvÇKA, Acar: 1984: Acar “*şindik* (1- 2)” örneğini vermiş. *Ancak kelime “uş emdi ök”ten tekit edatından gelmiş olmalıdır. Öçalan)*

SkĬA, Öçalan: 2004 : Paşalar: *‘herkkış ‘herkes’/ 115 (< her kişi ’den kalma da olabilir!)*

FvSA, Küçükaslan: 2005 : *şimdik* (4- 39) (*Küçükaslan da, buradaki “-k” sesini türeme olarak ifade etmiş. Öçalan)*

ÖTÜMSÜZ PATLAYICILARDA ÜNSÜZ İKİZLEŞMESİ

-pp-

SkĬA, Öçalan: 2004 : Yeşilyurt: *seppāları / 74*

-çç-

SkIA, Öçalan: 2004 : *Akbaşlı: güççükken/ II / 210, Akçukur:küççük baldızını/ III / 49, Akıncı:güççükdüm/ 117, Avdan:çây iççëñ/ 14, Büyükyanık: baççéye, baçÇık/ 34, Dedeler: vëmezse gâççâ/ T / II / 44, Sarıgazi: tüççarlıyı/ 89,*

-tt-

SkIA, Öçalan: 2004 : *Akıncı: Sabattân ‘sabahtan’/ 236, Alandüzü: ottur/ 123, Gölce: zâttî ‘zaten’/ II / 59*

-kk-

SkIA, Öçalan: 2004 : *Karakamış: veremeğikken/ 19,*

-kk-

SkIA, Öçalan: 2004 : *Akbaşlı: facıkkankı/ 215, çocukkan/ 217, Akçapınar: varlıkkarı éyi ‘varlıkları iyi’/ 203, Kamışlı: mâkkináda / 20*

ÖTÜMSÜZ PATLAYICI ÜNSÜZLERDE ÜNSÜZ UYUMUNUN DURUMU

Ünsüzlerin ötümlülük ve ötümsüzlük bakımından türdeş olmaları demek olan ünsüz uyumu, araştırma alanımızdaki ötümsüz ünsüzlerin ötümlüleşme eğilimine bağlı olarak bozuktur. Bu karakteristik sayılabilecek yaygınlıktaki uyumsuzlukla ilgili örnekler oldukça çoktur. Acar, Tekdal ve Küçükaslan’ın verdiği örneklerle örtüşen örneklerimizi kendi çalışmamızdan vermekle yetindik. Ancak, Acar’ın: “Eşme haricindeki Ova köyleri ve Taşköprü’de Eşme ve Balören’e nazaran daha çok bozulur.” (TOBA, Acar: 1988, 34- 35) kaydını zikretmeliyiz. İncelememizde yararlandığımız kaynakların ittifakla belirttiği uyumsuzluk örneklerinden ancak bir kısmını buraya alabildik.

pd:

SkIA, Öçalan: 2004 : *Akbaşlı: işé yapıdı daşınan/ II / 117, yapıdılâ/ II / 147, Akçukur:yapdıysañ/ I / 19, yapıdılar/ I /112, apdes aldırı'nır/ I / 277, barebár yapıTık. düğün de baraber yapıdık/ III / 19, görmek ayıpdı/ III / 124, Akıncı: harpde/ 181, düğün yapıdıñ mı, kâşKäk bişē/ 205, Çökekler: yapıdıryomuş/ 55,*

çd

SkIA, Öçalan: 2004 : *Akçukur: üç yüz üçde/ I / 73, Çubuklu:şu âÇdır/ 116,*

çg

SkIA, Öçalan: 2004 : *Bayat: õle içgi, gumâr/ 56,*

çc

SkIA, Öçalan: 2004 : *Akçukur: gúçcúk/ III / 51, Salmanlı: haÇca/ II / 36,*

td:

SkIA, Öçalan: 2004 : *Akbaşlı: çatdıysa/ I / 63, otutdüüllâ 'oturttururlar'/ I / 66, idar etdik/ II / 56, adetdir/ II / 100, atdıılâ/ II / 122, hükümetden/ II / 147, Akçukur:gätdim/ I / 7, ehtiyada gëtdim/ I / 8, atdılar, / I / 19, getdik/ I / 123, deditdiriz/ I / 208, belirttim/ I / 304, dutduh/ II / 29, tahsim etdüük/ II / 30, elli dörtde/ III/ 7, gitdiñ/ III/ 148, aratdırsiñ/ III / 156, Akdoğan:daṽutdıķTan 'dağittiktan'/ 8,*

tg

SkIA, Öçalan: 2004 : *Akbaşlı: dePrem çoķ etgiledi/ II / 138, Hirka:etgiledi/ 36,*

kd/ ĩd/ ĩd/ ĩd/

SkIA, Öçalan: 2004 : *Akbaşlı: bişdikden/ I / 92, daşdıķdan/ II / 43, müķdarınan/ II / 84, ğaķdı/ II / 111, dikdik/ II / 160, topraķdan/ II / 203, Akçukur: muķdarlık/ I / 88, suyumuzuñ aķdı pınar / I / 141, ğaranlıkdan / I / 227, yoķdur / III / 60, yoķdu/ III / 114, Akıncı: õlë olmaķdan/ 188, Avdan: muķTallıkdan/ 60, muķdallıķ işinden/ 61, Azizağa: bakdıñ/ 30, Bayat: yoķdu/ 12,*

kg/ kğ/ ĳğ/ ĳğ/ ĳğ:

SkIA, Öçalan: 2004: *Balcılar: äski zikgi hayvan zilleri 'eski püskü'/ 49, Hüseyinli: áyaĳğabı/ 26, Turgutlu: haķğatannıkdan/ 47, Türbe: neye tiĳğát ediyolar?/ H / 89, * (Bu söyleyiş, araştırmaya yardımcı olan Trabzonlu bir yardımcımıza aittir.) Döğdüren: ayakğabıyı 'ayakkabıyı'/ Sarıgazi: yirmi daķğa/ 22,*

kc/ ĳc/ :

SkIA, Öçalan: 2004 : *Akbaşlı: tâṽuķculuķ/ 110, Pına: etekcek/ 19*

KAYNAKLAR:

1. **Acar, Kenan (1988)**; *İzmit'in Taşköprü, Ova ve Balören Ağzları*, Ankara1988 (Gazi Ü. SBE, TDE Bölümü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
2. ----- (**1984**); *Kandıra ve Çevre Köyler Ağzı, Ses ve Şekil Bilgisi*, Ankara 1984 (HÜ. Ed. Fak.TDE Bölümü, Yayımlanmamış Lisans Tezi).
3. ----- (**1999**); "Adapazarı Aşağı Dereköy Yerli Ağzının Özellikleri", 1.Sakarya ve Çevresi Tarih ve Kültür Bilgi Şöleni Bildirileri, SAÜ yay., Adapazarı 1999, s.232-257.

4. -----(**2005**); “*Kandıra’daki Üç Ağız Bölgesinin Bazı İzmit Ağızlarıyla Karşılaştırılması*” Kandıra Sempozyumu ve Kandıra Kurultayı Bildiriler Kitabı, Kocaeli 2005, s. 101-115
5. **Akata, Ayfer (1973)**; *Kandıra Ağzı*, DTCF Lisans Tezi, Ankara 1973.
6. **Aktaş, Ali (2002)**; “*Sakarya’da Yaşayan Manavlar*”, Irmak Kültür Sanat Dergisi, 14.,15. Sayıları, Sakarya 2002 .
- 7.----- (**2001**); **Manavlarda Ağız Özellikleri** 2001/ III. Dönemi Faaliyet Raporu.
8. **Altun, Işıl (2003)**; *Kocaeli- Kandıra Türkmenlerinde(Manavlar)Geçiş Dönemleri (Doğum, Evlenme, Ölüm)*, SAÜ, SBE Sakarya, Haziran 2003, (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Türker Eroğlu, Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- 9.**Aydın, Mehmet (1984)**; *Bayat Bayat Boyu ve Oğuzların Tarihi*, Hatiboğlu Yayınevi, Ankara 1984.
10. **Başbakanlık Osmanlı Arşivi**, *438 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/ 1530) II*, BOA, TD/ 23, TD/44, TD/ 453, TD/ 531, TD/166
11. **Caferoğlu, Ahmet (1963)**; “*Anadolu Ağızlarında Konson Değişimleri*”, TDAY Belleten, Ankara 1963, s.1- 32.
12. **Cebecioğlu, Murat (1986)**; *Şeyh İzzeddin İsmail Vakfı Belgeleri*, Hendek 1986, (Yayımlanmamış Eser).
13. **Cumhuriyetimizin 75. Yılında Sakarya (1998)**; Sakarya 1998 (Yıllık).
14. **Çam, Yusuf (1993)**; *Millî Mücadelede İzmit Sancağı*, Gözlem Yayıncılık, İstanbul 1993.
15. ----- (**1978**); *1311 H. (1893- 1894)Yılında Kurulan Muhacir Köyleri*, İÜEF Sonçağ Kürsüsü, İstanbul 1978 (Yayınlanmamış Lisans Tezi).
16. **Eckmann, Jánoş (1955)**; “*Türkçede D,T,N Seslerinin Türemesi*”, TDAY- Belleten- 1955, TDK yay., Ankara, s. 11-22.
17. **Emecan, Feridun M. (2003)**; *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası* (2. Baskı) Kitabevi, İstanbul, Ocak 2003.
18. **Eröz, Mehmet; Seyfi Alpan (1968)**; *Adapazarı Tarihçesi ve Sakarya Coğrafyası (The History of Adapazarı and the Geographie of Sakarya)*, İstanbul 1968.

19. **Gülensoy, Tuncer (1988)**; “ ‘Alka- Evli’ ve ‘Beğ- Dili’ Boy Adları ve Anadolu’daki İzleri”, Uluslar Arası TD Kongresi 1988, TDK yay., Ankara 1996. s. 177-180
20. -----(1995); “Manavların Türklüğü ve Gökbörüler”, Ankara 1995, Yesevi Dergisi, s. 39.
21. **Gülensoy, Tuncer; Ercan Alkaya (2003)**; *Türkiye Türkçesi Ağzları Bibliyografyası (2. Baskı)*, Akçağ Yay., Ankara 2003.
22. **Güneş, Ahmet (1999)**; “Ağaç Denizinde Bir Kaza ve İki Köy: Koyluca-i Kebir ve Sagir” (I. Sakarya ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu, 22-23 Haziran 1998, Adapazarı) Bildiriler, s. 67-76.
23. **İşsever, Ahi Naci (1994)**; *Taraklı*, MNA Ajans, Ankara 1994.
24. **İyiyol, Fatih (2003)**; *Sakarya Türkmenleri(Manavları)’nde İnanışlar (Tavuklar, B.Esence Köyü Örneği)*, SAÜ SBE (Yayınlanmamış YL Tezi)
25. **Karahan, Leyla (1996)**; *Anadolu Ağzlarının Sınıflandırılması*, TDK yay. Ankara 1996.
26. **Kolbasar, Hüseyin (1970)**; *Sakarya İli Ağzı*, Ankara Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi, 1970, (Yayınlanmamış Lisans Tezi).
27. **Konukçu, Enver (1999)**; “Sakarya’nın Tarihî Coğrafyası” (I. Sakarya ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu, 22-23 Haziran 1998, Adapazarı) Bildiriler, s. 15.
28. **Korkmaz, Zeynep (1995)**; “Anadolu Ağzlarının Etnik Yapı İle İlişkisi Sorunu”, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, 2. Cilt, Ankara 1995, s.179-187.
29. ----- (1956/ 1994); *Güney-Batı Anadolu Ağzları*, TDK yay., Ankara 1994.
30. **Köksal, Osman (1999)**; *Anadolu Selçuklu Devleti’nin Kuruluş Döneminde Sakarya Bölgesindeki Mücadeleler*, 1. Sakarya ve Çevresi Tarih-Kültür Sempozyumu Bildirileri 22-23 Haziran 1998, SAÜ yay. 1999, s.33 vd.
31. **Küçükaslan, Cihat (2005)**; *Sakarya İli Ferizli ve Söğütlü İlçeleri Ağzı*, SAÜ SBE, Ekim 2005. (Danışman: Prof. Dr. Zikri Turan, Yayınlanmamış YL Tezi)
32. **438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri II (937/ 1530) (1994)**; *Bolu, Kastamonu, Kengiri ve Koca-ili Livaları*, BDAGM Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 1994.

33. **Öçalan, Muharrem (2004)**; *Sakarya İli Ağızları, Erciyes Üniversitesi SBE, Kayseri 2004(Danışman: Prof. Dr. Nevzat Özkan, Yayınlanmamış Doktora Tezi)*
34. **Özel, Sabahattin (1987)**; *Kocaeli ve Sakarya İllerinde Millî Mücadele, Türkiyat Matbaacılık, İstanbul 1987.*
35. **Sağır, Mukim (1995)**; “*Anadolu Ağızlarında Ünsüzler*” TDAY Belleten 1995, s.391-409.
36. **I. Sakarya ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildiriler (22-23 Haziran 1998)**, (Ed. Mehmet Alpargu; Enis Şahin) SAÜ yay., Adapazarı 1999.,
37. **Sümer, Faruk (1999)**; *Oğuzlar(Türkmenler)*, TDAV Yay. (5. Baskı), İstanbul 1999, s. 7.
38. **Şeker, Mehmet (1999)**; *Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması*, DİB yay. Ankara 1999, s.3 vd.
39. **Tekdal , İsmail (2001)**; *Sakarya İli Kaynarca Ağzı, İnceleme-Metin Sözlük*, Kasım 2001 (SAÜ /SBE, Danışman: Doç. Dr. Zikri Turan, Yayınlanmamış YL Tezi).
40. **Tooru, Hayashi (1990)**; “*Anadolu Ağızlarının Coğrafi Dağılımı Üzerine Bir Deneme Çalışması*”, IV. Dilbilim Sempozyumu Bildirileri, 17-18 Mayıs 1990, BÜ yay. s. 232-242.
41. **Tuna, Osman Nedim (1986)**; *Türk Dil Bilgisi(Fonetik ve Morfoloji) Ders Notları*, Malatya 1986.
42. **Turan, Zikri (1999)**; “*Orta Türkçe Metinlerde Kelime Başı Ünsüzlerinde Aşırı Patlayıcılığa Var mıydı?*” 7. Millî Türkoloji Kongresi (8-12 Kasım 1999) Tebliğler (Özgün tebliğ metni, s.13).
43. **Türkay, Cevdet (1975/ 2001)**; *Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Osmanlılarda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, Tercüman Kaynak Eserler Dizisi, İstanbul 1975; (II. Baskı) İşaret Yayınları, İstanbul, Mayıs 2001.
44. **TÜRKAY, Kaya (2005)**; *Kocaeli Ağızları Sözleri, 2005/61 2005 Yılında Bilimsel Araştırmalar Tarafından Desteklenen Projeler.*
45. **Yınanç, M. Halil (1944)**; *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri I, Anadolu'nun Fethi*, İstanbul 1944, s . 20-26.